

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 911.375.3(188)(1–25):332.12(100)

Р.М. КРАМАРЕНКО,
к.е.н., доцент, докторант кафедри міжнародного обліку і аудиту,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Креативна локалізація столичних міст у світовому просторі

Розвиток столичних міст на європейському континенті завжди наштовхувався на проблему їх ідентифікації як у межах національних регіональних систем, так і в деклараційній в Європейському Союзі концепції «Європа регіонів», яка вирізняється з-поміж інших наявністю потужних інструментів соціально-економічної конвергенції. Разом із тим для того, щоб зрозуміти, яким чином слід було впливати на цей процес, варто було б чітко ідентифікувати, що таке «регіон» і який вплив на нього мають спричинити національні та наднаціональні структури з метою зменшення регіональних асиметрій, які в сучасних умовах є небезпечними як для цілої держави, так і спільноти в цілому. Саме з цією метою слід було визначити статус, ієрархічний рівень та структурні характеристики столиць, які в Європі суттєво відрізнялися як за чисельністю населення та площею, так і за масштабами економічної діяльності.

Ключові слова: столичний мегаполіс, регіональна економіка, економічний розвиток, фактори впливу.

Развитие столичных городов на европейском континенте всегда сталкивалось с проблемой их идентификации как в пределах национальных региональных систем, так и в декларируемой в Европейском союзе концепции «Европа регионов», которая отличается от других наличием мощных инструментов социально-экономической конвергенции. Вместе с тем для того, чтобы понять, каким образом нужно влиять на этот процесс, следовало бы четко идентифицировать, что такое «регион» и какое влияние на него должны оказывать национальные и наднацио-

нальные структуры с целью уменьшения региональных асимметрий, которые в современных условиях являются опасными как для целого государства, так и сообщества в целом. Именно с этой целью следует определить статус, иерархический уровень и структурные характеристики столиц, которые в Европе существенно отличались как по численности населения и площади, так и по масштабам экономической деятельности.

Ключевые слова: столичный мегаполис, региональная экономика, экономическое развитие, факторы влияния.

The development of capital cities in Europe always had a problem identifying them as within national regional systems, and proclaimed in the European Union concept of «Europe of Regions», which stands out among others by the presence of powerful tools for social and economic convergence. However, order to understand how it should influence this process should be clearly identify what a «region» and what impact on it should result in national and supranational institutions in order to reduce regional asymmetries, which in modern conditions is dangerous for both of the whole state and society as a whole. To that end, should determine the status, hierarchical level and structural characteristics of the capitals that were significantly different in Europe as in terms of population and area as well as the scale of economic activity.

Keywords: capital megapolis, regional economy, economic development, factors of influence.

Постановка проблеми. Замислюючись над структурою управління столичних мегаполісів Європи, відомий російський дослідник Г. Лаппо був переконаний, що мегаполіс столичний (чи республіканський на той час) має нести у своїй основі насамперед агломераційний ефект, а відтак може забезпечити ефективне управління за трьох основних умов: 1) отримання наукових знань, які, на його думку, можуть дати надійне обґрунтування концепції розвитку (з нашого погляду, це є нічим іншим, як моделлю розвитку); 2) виокремлення агломерації як особливого об'єкта державного (у автора – народногосподарського) планування та містобудівного проектування; 3) удосконалення вихідної інформації та перетворення агломерації (столиці також, яку б чисельність населення вона при цьому не мала б) в об'єкт спеціального статистичного обліку [1, с. 142]. Однак варто зробити наголос саме на останньому – значення окремого статистичного обліку, адже саме Євростат свого часу підштовхнув країни тодішнього ЄС до необхідності проведення уніфікації та стандартизації насамперед – аналітичної регіональної моделі, а відтак й до чіткого обґрунтування так званого особливого статусу міста–столиці.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичні аспекти регіоналізації в умовах глобалізації світового господарства, а також особливості європейської економічної інтеграції достатньо глибоко досліджувалися в працях вітчизняних вчених, зокрема І. Бураковського, В. Геєця, В. Герасимчука, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю. Макогона, Є. Панченка, Л. Поліщук, А. Поручника, В. Рокочої, В. Сіденка, А. Філіпенка, В. Чужикова і багатьох інших. Різні аспекти дослідження регіональної асиметрії і можливості їх регулювання в межах Європейського Союзу та створюваного ним спільного європейського економічного простору знайшли своє відображення в працях зарубіжних вчених: М. Кітінга, М. МакДжиніса, М. Портера, А. Родрігеса–Посе, В. Салета, С. Харді, М. Харта. Внесок у розвиток сучасного регіонального аналізу був зроблений також представниками «регіональної школи», як вітчизняної, так і зарубіжної, зокрема Е. Алаєвим, З. Варналієм, Дж. Лессінджером, О. Гранбергом, Б. Данилишиним, М. Долішнім, Р. Кларком, І. Івановим, Б. Лавровським, Н. Мікулою, В. Пилою, С. Романюком, В. Симоненком та цілим рядом інших науковців.

Мета статті. У статті обґрунтовується необхідність розвитку методологічних та аналітичних досліджень у сфері управління мегаполісами та нових підходів до структурування проблематики міського розвитку. Визначити статус, ієрархічний рівень та структурні характеристики столиць, які в Європі суттєво відрізняються як за чисельністю населення та площею, так і за масштабами економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Певним теоретичним обґрунтуванням могла б вважатися теорія центральних місць, яка була сформульована ще у 30–40-ві роки ХХ ст. німецькими дослідниками Кристаллером (Christaller) та Льюшем (Losch) та розвинута вже у ХХІ ст. відомими сучасними дослід-

никами М. Fujita, Р. Krugman, А. Venables (2001). Найбільш визначною частиною цього вчення можна вважати ідею «мікроруху», який насамперед охоплює так звані центральні місця, а у нашому прикладі столичні мегаполіси, які впродовж короткого терміну різко просуваються вперед [2, р. 26–27].

Водночас, замислюючись над структуризацією регіонального простору великого інтеграційного угруповання, чимало сучасних дослідників переконані, що неабияке значення має міжнародна дифузія відповідних публічних політик. Так, американський дослідник з Колумбійського університету виказав свій погляд на процес конгломерації політик держав–лідерів світу, назвавши його «глобальною дифузією» [3, р. 118–119]. Неважко передбачити, що всі принципіві політичні й економічні рішення приймаються у столицях, саме в них розробляються секторальні та горизонтальні політики, що скеровані на розвиток різних за своєю ієрархічною таксономією територій. Утім в умовах глобалізації можуть виникати спільні підходи, тотожні чи подібні до них інструменти та механізми регулювання, які й забезпечуватимуть відповідну дифузію, в тому числі за напрямком «периферія–центр». Водночас надзвичайно важливою є специфікація сучасного регіонального неолібералізму, апологети якого переконані, що вплив його моделей на регіональний ландшафт у вигляді трансформації інституційних, економічних та політичних форм стає дедалі більш значущим [4, р. 149]. Разом із тим, як засвідчує J. Peck у теорії сучасного неолібералізму, слід вирізняти дві його течії: градуалістську та реляційну.

Водночас за умов селектування різних підходів до визначення найбільш прийнятної сучасної моделі регіональної стратифікації надзвичайно важливим є те, що слід постійно пам'ятати про необхідність ідентифікації таких міст, котрі відрізняються не лише низкою економічних характеристик, а й мають доволі довгий перелік функціонально–естетичних ознак, котрий канадський і американський професор R. Florida, а також відомі дослідники Ch. Mellander та K. Stolarick називають «найкращими місцями» (beautiful places), ідентифікація яких включає доволі довгий перелік громадських оцінок, серед яких найбільш значущими є задоволеність місцевої громади, якість публічних шкіл, якість коледжів та університетів, релігійні інституції, наявність місць для зустрічей друзів, публічний транспорт, кліматичні умови, чистота повітря, парки, очікування покращення економічних умов тощо [5, р. 37]. Відтак автори шляхом розрахунку переваг регіону, в тому числі столичного, підходять до необхідності розрахунку рівня маргіналізації, який визначається вагою кожного фактора і може таким чином визначати перспективність регіону.

Подібним шляхом щодо виокремлення нової моделі регіонального устрою пішли іспанський і британський науковці R. Ezcurra та A. Rodriguez–Pose. На їхню думку, виходить, що політика децентралізації, яка стала домінуючою у провідних країнах світу, по суті, складається з політичного, адміністративного та фіскального напрямів, що суттєво змінює наше уявлення про те, якими саме мають бути моделі регіональ-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ного, а відтак й столичного зростання. На думку авторів, ідентифікувати такий процес може модель політичної децентралізації, яка на коефіцієнтній основі ув'язує показник ВВП на душу населення (log), освіту (log), інвестиції, зростання чисельності населення, торговельну відкритість та державне управління [6, р. 389–393]. Відтак виходить, що ідентифікація рівня успішності національного столичного таксону має ставати з кожним роком все більш об'ємною, а тому і більш складною для розрахунків та аналізу.

Разом із тим серед багатьох значущих раніше підходів та численних дискусій країни обрали для себе як домінуючий усе ж таки демографічний підхід, основою якого стала чисельність населення у регіоні, а головною причиною, що спонукала європейців до закріплення як домінуючого оцінювання територіального устрою на континенті, слугувало те, що у 1975 році почав діяти Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), який міг фінансувати локальні проекти лише в тому випадку, коли буде чітко визначений його територіально-ієрархічний рівень. Для цього було запроваджено так звані різні рівневі таксони NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) – номенклатура територіальних одиниць для статистики. Внаслідок узгодження їхніх параметрів було запропоновано встановити п'ять рівнів ідентифікації:

– NUTS-I – найбільші регіони із середнім числом жителів 4238 тис. осіб. Прикладом могли вважатися землі Німеччини або ж більш дрібні цілі країни.

– NUTS-II – розповсюджена в ЄС аналітична категорія європейської таксономії із середньою чисельністю жителів 1830 тис. Типовим зразком цього можуть вважатися області Італії.

– NUTS-III – периферійний рівень з аналогічним середнім показником чисельності населення 41 тис. жителів.

Крім цього, чимало країн, спираючись на свою історичну ідентичність, дозволяли собі ще й інші більш дрібні варіанти так званого національного моделювання, внаслідок чого з'явилися NUTS-IV та NUTS-V. В окремих випадках допускалося навіть існування й NUTS-VI, втім починаючи з 2000 року існуюча модель було частково змінено, адже відтепер індикативними рівнями для ЄС могли вважатися лише три перші рівні (NUTS-I, NUTS-II, NUTS-III), натомість більш дрібні території, які могли виокремитися в межах певної країни, а могли й бути позбавлені такої можливості, Евростат і основні грантодавці структури вже не цікавили, хоча їхня кількість була чималою (NUTS-IV збереглися у Великобританії (їх налічувалося 485), Португалії (305), Греції (150), Фінляндії (88), Ірландії (34), Люксембурзі (12)). Водночас напередодні початку реалізації програми «Порядок денний 2000» (Agenda – 2000) регіони рівня NUTS-V зберігалися у всіх державах спільноти і їх налічувалося 98 433 [7, с. 414]. Загальний розподіл регіонів I–III рівнів в ЄС наприкінці 90-х років перед початком Берлінського саміту (1999) набув чіткої таксономічної визначеності.

Ураховуючи те, що промислова функція багатьох міст держав-лідерів швидко втрачалася, і розвинуті країни ЄС не

стали при цьому виключенням, при оновленні європейської моделі регіонального планування непоодинокими стали вважати рекомендації щодо зосередження уваги на тих перевагах, які вже на початку XXI ст. стали основними пріоритетами розвитку мегаполісів.

«Вибухоподібне» розширення Європейського Союзу у 2004 та 2007 роках призвело до значних змін у регіональному структуруванні господарства нових членів і викликало чимало суперечок у суспільстві, адже, приміром, польська територіальна реформа обійшлась скарбниці цієї країни у суму 5 млрд. євро. Чимало дискусій викликало також позиціонування столиць країн Центральної та Східної Європи. Так, рівень NUTS-II отримали Братислава, Прага, Бухарест, натомість решта головних міст Європи, включаючи Варшаву і Будапешт, вирішили, попри значну чисельність населення, що в них мешкає, «розчинити» високі столичні показники економічної активності в оточуючому їх, як правило депресивному, регіоні. Наслідком таких змін стало те, що столиця Польщі разом із Мазовецьким воєводством, до складу якого вона відтепер входила, могла розраховувати на структурну допомогу з боку ЄС за найбільшою за фінансуванням мету 1, а чеська столиця таких можливостей була позбавлена, адже її індикатор ВВП перевищував середній по ЄС. Навіть спроби чеського уряду напередодні вступу країни до ЄС у 2003 році розділити столицю на Прагу-Схід та Прагу-Захід не стали надійним аргументом у розподілі фондів спільноти.

Ще одним підходом, який доволі часто використовується в сучасній таксономії, є максимальне врахування площі, яку займає столиця, що, на нашу думку, може бути пов'язане як з рівнем економічної активності в регіоні, з його історичними традиціями та існуючими в країні нормами забудови, так і з численними ментальними моментами, які визначають своєрідні «поверхи» забудови мегаполісу та переваги розселення в ньому. На превеликий жаль, виявити яку-небудь залежність у цьому плані і встановити свою таксономію надзвичайно важко, адже за даними Евростату виходить, що площа Риги (Латвія) є майже утричі більшою за ту, яку займає Париж, а Загреб (Хорватія) є значно більшим за Мадрид (Іспанія).

Висновки

Наведене вище дозволяє зробити декілька надзвичайно важливих висновків, що визначають характер сучасної регіональної стратифікації в ЄС.

По-перше, необхідність переходу Європейського Союзу до трирівневої системи ідентифікації регіонів була зумовлена необхідністю чіткого визначення позицій тих чи інших територій, що сформувалися під впливом історичних, економічних, політичних та інших чинників.

По-друге, встановлення конкретного рівня столичного таксону викликало в ЄС чимало розбіжностей, зумовлених тим, що уряди й народи по-різному бачили майбутнє головного міста своєї країни, надаючи йому особливих повноважень чи, навпаки, суттєво їх обмежуючи, проводячи політику

централізації чи відмовляючись від неї та передаючи, таким чином, значні повноваження на місця.

По-третє, постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи в процесі вступу до ЄС та у відповідності до «Спільного доробку» спільноти вимушені були проводити системну адміністративно-територіальну реформу, головною метою якої стало виокремлення відповідних регіональних таксонів I–III рангів.

По-четверте, розвиток неоліберальних тенденцій в регіоналістиці, їхнє ускладнення та прояв нетипової раніше для столичних міст динаміки потребує суттєвого оновлення й розроблення нових таксономічних підходів насамперед при формуванні національно-глобалізаційних каркасів розвитку мегаполісів, що передбачає не лише врахування показників ВВП головного міста, оцінювання ефективності його інституційних функцій, а й використання більш складного, але водночас і високовалідного інструментарію оцінювання обсягів бізнес-послуг, фінансової концентрації, застосування політики «кращих місць», комфортних систем розселення та відповідного до цього їхнього ранжування, що дозволить краще визначити перспективи розвитку як столичного регіону зокрема, так і країни в цілому.

По-п'яте, європейський підхід до виокремлення регіональної таксономії підходить і для України, радянське моделювання території якої виявилось, як це не дивно, максимально придатним для подальшого тепер вже європейського реформування з урахування того, що столиця країни – Київ, як ніякий інший

столичний мегаполіс, краще всього підходить під рівень NUTS–II європейської регіональної стратифікації.

Список використаних джерел

1. Лаппо Г. Города на пути в будущее. – М.: Мысль, 1997. – 236 с.
2. Fujita M., Krugman P., Venables A. The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade. – Cambridge: The MIT Press, 2011. – 367 p.
3. Smith M. The Global Diffusion and Public Policy: Power Structures and Democratic Accountability / Michael Peter Smith // Territory, Politics, Governance. – 2013. – №2. – P. 118–131.
4. Peck J. Explaining (with) Neoliberalism / Jamie Peck // Territory, Politics, Governance. – 2013. – №2. – P. 132–157.
5. Florida R., Mellander Ch., Stolarick K. Beautiful Places. The Role of Perceived Aesthetic Beauty in Community Satisfaction / Richard Florida, Charlotta Mellander, Kevin Stolarick // Regional Studies. – 2011. – №1 (45). – P. 33–48.
6. Ezcurra R., Rodriguez-Pose A. Political Decentralization, Economic Growth and Regional Disparities in the OECD / Roberto Ezcurra, Andres Rodriguez-Pose // Regional Studies. – 2013. – №3 (47). – P. 388–401.
7. Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: Высшая школа экономики, 2000. – 495 с.
8. Swit N. European cities outperform their English counterparts [Електрон. ресурс]. Режим доступу: http://www.citymayors.com/business/eurocities_gdp.html

С.Г. БАТАЖОК,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та кредиту, Білоцерківський національний аграрний університет

Організаційно-фінансові напрями формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку місцевих бюджетів

У статті розглянуто особливості формування бюджету розвитку місцевих бюджетів України. Проаналізовано стан виконання доходів і видатків бюджетів розвитку обласних центрів. Обґрунтовано необхідність зміцнення інвестиційної складової місцевих бюджетів. Запропоновано напрями вдосконалення джерел фінансування місцевих бюджетів розвитку.

Ключові слова: бюджет розвитку, субвенція, капітальні видатки, комунальна власність, інвестиційні проекти, місцеві запозичення.

В статье рассмотрены особенности формирования бюджета развития местных бюджетов в Украине. Проанализировано состояние выполнения доходов и расходов бюджетов развития областных центров. Обоснована необходимость укрепления инвестиционной составляющей местных бюджетов. Предложены направления совершенствования источников финансирования местных бюджетов развития.

Ключевые слова: бюджет развития, субвенция, капитальные расходы, коммунальная собственность, инвестиционные проекты, местные заимствования.

The article deals with the peculiarities of the formation of local budgets in Ukraine. The state of implementation of budget revenues and expenditures of the regional centers. The need to strengthen the investment component of local budgets. Directions improvement funding sources of local budgets.

Постановка проблеми. Створення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку вимагає джерел фінансових ресурсів, серед яких центральне місце займають бюджетні кошти. Ствердним наміром було б поступове посилення ролі місцевих бюджетів у фінансуванні інвестицій, що відповідає кращій практиці розвинутих ринкових країн. Капітальні видатки з місцевих бюджетів характеризуються більшою стабільністю, оскільки менше залежать від політичних рішень. Ці видатки відображають особливу роль місцевих бюджетів